

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ІМ. М.І. ПИРОГОВА

Кафедра філософії та суспільних наук

**ФІЛОСОФІЯ
В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ
ТА
СОЦІАЛЬНО - ПОЛІТИЧНОМУ
ДИСКУРСАХ**

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

**III-ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО - ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ**

17 листопада 2022 року

ВІННИЦЯ 2022

УДК: 1(091):004.83

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

академік Національної академії медичних наук України,
ректор ЗВО Вінницького національного медичного університету
ім. М.І. Пирогова,

доктор медичних наук, професор, професор ЗВО кафедри нормальної фізіології
Мороз Василь Максимович

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

проректор ЗВО з наукової роботи

Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова,
доктор медичних наук, професор, професор ЗВО кафедри нормальної фізіології
Власенко Олег Володимирович

Професор ЗВО кафедри філософії та суспільних наук
Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова,
доктор філософських наук, професор
Вергелес Костянтин Миколайович

Редакційна колегія:

Харьковченко Євген Анатолійович доктор філософських наук, професор,
завідувач ЗВО кафедри релігієзнавства філософського факультету Київського
національного університету імені Тараса Шевченка

Куліш Павло Лаврентійович кандидат філософських наук, доцент, доцент ЗВО
кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного
університету ім. М.І. Пирогова (ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР)

Мельник Віктор Мирославович, кандидат політичних наук викладач ЗВО
кафедри політології філософського факультету Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах.
Матеріали доповідей та виступів III всеукраїнської науково-практичної конференції з
міжнародною участю 17 листопада 2022 року Вінниця 2022. ТОВ «Друк плюс». – 180 с.

ISBN 978-7120-7791-39-0

Збірник містить матеріали доповідей та виступів учасників III всеукраїнської
науково-практичної конференції з міжнародною участю «Філософія в сучасному
науковому та соціально-політичному дискурсах», яка відбулась у Вінницькому
національному медичному університеті ім. М.І. Пирогова 17 листопада 2022 року з
нагоди святкування Міжнародного дня філософії. У поданих матеріалах висвітлюється
широке коло актуальних проблем розвитку філософських дисциплін від минулих часів
до сучасних. Збірник адресовано науковцям, вищої та середньої освіти, аспірантам,
магістрантам, пошукувачам, студентам та всім хто цікавиться філософією й
гуманітарними дисциплінами.

Матеріали подані в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть
повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-
статистичних даних, власних імен, посилань, грамотність, літературний стиль та інших
відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані
матеріали. Рукописи не повертаються. Організатори конференції та члени редколегії не
завжди поділяють думки учасників (авторів).

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного медичного
університету ім. М.І. Пирогова протокол № 4 від 24 листопада 2022 р.

УДК: 1(091):004.83

ISBN 978-7120-7791-39-0

Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Серія «Історія та географія». Харків, 2011. Вип. 40. С. 64-70.

11. Трембіцький А. А., Трембіцький А. М. Громадсько-просвітницька та професійна діяльність Миколи Стаховського (1879-1948) // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Історія: Зб. наук. праць. Вінниця, 2013. Вип. 21. С. 114-123.

12. Українська політична еміграція 1919-1945: Документи і матеріали. К.: Парламентське видавництво, 2008. 928 с.

13. ЦДАВОВУ, ф. 1792, оп. 1, спр. 1.

14. Zdravotnícká ročenka Československá. Rediguje MUDr. Jiří Říha. Ročník 1938. Praha, 1938. 747 s.

Куліш П.Л.,

к.філос.н., доцент,

доцент ЗВО кафедри філософії та суспільних наук

Вінницький національний медичний університет ім. М.І.Пирогова

м. Вінниця, Україна

Вергелес К.М.,

д. філос. н., професор

професор ЗВО кафедри філософії та суспільних наук

Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова

м. Вінниця, Україна

Куліш С. П.

магістрант ЗВО

Вінницький національний технічний університет

м. Вінниця, Україна

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНЕ І ПРИРОДНИЧО-НАУКОВЕ ЗНАННЯ – КОНВЕРГЕНЦІЯ ЧИ ДИВЕРГЕНЦІЯ?

Довготривала й постійно актуальна історико-культурна і науково-філософська дискусійна проблема єдності і специфіки соціогуманітарного та природничо-наукового знання, набувши останнім часом нових наукометричних вимірів, загострила старі суперечки, тому вимагає нових пояснень і науково-філософських обґрунтувань.

З точки зору одних аналітиків – класичний поділ онтологічних підстав та методів природознавства і соціогуманітарного знання у сучасній науці перестає бути радикальним і безумовним. Причиною цього, на їх думку, є те, що, з одного боку, сучасне природознавство вдало переймає

методи, які раніше вважалися специфічними для соціально-гуманітарного знання, - історичність, описовість, наративність, персоналізація, гуманітарна експертиза тощо, а з іншого - соціальні та гуманітарні науки все більше математизуються, дигіталізуються і оцифровуються. Індикатором стирання жорстких меж між різними типами знання, вважають вони, стає також і всезростаюча популярність нових міждисциплінарних векторів досліджень.

Однак, з протилежної сторони й понині продовжують звучати думки про те, що в силу принципових онтологічних розбіжностей природного і соціокультурного світів – відсутність у першого смислового виміру і його наявність у другого – вказують на іноприродність, а тому й принципову не звідність соціально-гуманітарного та природничо-наукового знання.

Оптимістично налаштовані прихильники першої позиції переконані в тому, що первородною підставою єдності соціально-гуманітарного та природничо-наукового знання є спільність мети будь-якого наукового пізнання – пошук істини. Сьогодні ця підстава, знаходить нові переінтерпретації. Єдність соціально-гуманітарного і природничо-наукового знання бачиться у прагненні до новизни і креативності: «Дві великі царини знання, науки природничі і науки гуманітарні, доповнюють наше прагнення до творчості. У них одне й те саме коріння – прагнення до нового. Сфера охоплення у природничих наук – все можливе у Всесвіті; у гуманітарних – все, що можливе для людського розуму» [2, с.7]. Другою підставою єдності природничих і соціально-гуманітарних наук, вважають вони, є вивчення складних саморозвиваючих систем на всіх рівнях організації світу, що стає фундаментом постнекласичної раціональності. Наступною підставою єдності зазначається успішність міждисциплінарних проєктів, пов'язаних з кібернетичним, системним, мережевим, конструктивістським баченням світу. Більшість із цих проєктів чи дослідницьких програм походять не з природознавчих теорій, а визначально створювалися як міждисциплінарні. Одним з прикладів цього є теорія самоорганізованої критичності, яка описує і снігові лавини, і лісові пожежі, і епідемії, і критичні ефекти в нейронних мережах, і транспортні затори тощо. Саме завдяки міждисциплінарності здобуто новий концептуальний арсенал: візуальна семіотика, світ-системний аналіз, Велика Історія, розширений екологічний підхід, ко-еволюція, футурологічні дослідження, що ґрунтуються на системному баченні, і т.п.. Тому, як заявляє Е.Вілсон: «Нам потрібні єдині гуманітарно-природничі науки, щоб побудувати повну і чесну картину того, чим ми насправді є і ким ми можемо стати» [2, с.108].

У сучасній науці, констатують прихильники єдності (конвергенції) природничо-наукового і соціально-гуманітарного знання, відбувається зближення якщо не предметів, то принаймні, їх методів дослідження. Нині, зазначають вони, методи наративності, розповіді про події проникають у

природознавство. Про розвиток Всесвіту після Великого вибуху і космічних долях зірок, розподілених у відповідності з діаграмою Герцшпрунга-Рассела, можна розповісти, тобто тут явно простежується елемент наративності. Історія космосу, історія Землі, виникнення людини як *Homo sapiens* і подальший розвиток людства сходяться в єдиний потік, який вивчається в рамках глобального (універсального) еволюціонізму, чи Великої історії (Big History). Ще одним чинником об'єднання цих двох царин знання є підхід, котрий раніше вважався чисто гуманітарним, а тепер активно використовується у природознавстві - це персоналізація. Галузями наукового знання, в яких плідно застосовується цей підхід є персоналізована фармакологія і медицина. Сучасне клінічне мислення досвідченого лікаря дозволяє пристосовувати методи лікування типових нозологічних форм хвороб до індивідуальних особливостей пацієнтів. Наступним напрямком гуманітаризації природознавства є гуманітарна експертиза (зокрема – етична експертиза), яка розглядається як тип комунікативної діяльності експертів, пов'язаний з глибоким розумінням мотивів наукового дослідження і ціннісних значимостей їх результатів.

Розширення застосування у соціальних і гуманітарних науках математичних методів і сучасних інструментів інформатики також вказує на зустрічний рух методів соціогуманітарного знання і методів, які раніше вважалися суто природознавчими. Завдяки поєднанню гуманітарних наук з інформатикою і сучасними інформаційними технологіями з'явилися такі нові галузі досліджень, як цифрові гуманітарні науки, цифрова філософія, цифрова історія мистецтва і т.п. Нині цифрові технології інтенсивно використовуються у соціальних і гуманітарних науках для обробки великих даних, для оцифрування давніх рукописів, творів мистецтва, значних масивів літературних, історичних і т.п. текстів та архівів з метою їх вивчення і застосування новітніх засобів візуалізації, дистанційного читання, машинного перекладу, машинного навчання, тощо. Сучасні можливості автоматичного визначення соціальних мереж літературних творів, контент-аналіз настроїв і емоційного забарвлення текстів, застосування методів візуальної семіотики, віртуальних і імітаційних експериментів, поглиблюють аналіз відповідної проблематики. Математичні методи у соціології, історії, економіці, психології, лінгвістиці, теорії соціальної організації і управління та інших царинах наукового знання використовуються не як методи статистичного опису чи імовірнісного аналізу, а як імітаційне моделювання, аналіз складних соціальних і комунікативних мереж, нелінійно-динамічний аналіз тощо.

Прибічники ідеї конвергенції природничо-наукового і соціально-гуманітарного знання вказують також на те, що наскрізні міждисциплінарні напрямки (Велика історія, *evo-eco-devo*-перспектива, наука про системи і наука про мережі, управління і кібернетика) теж наочно ілюструють зближення природознавства і соціогуманітарного

знання. Міждисциплінарні дослідження дозволяють говорити не лише про зближення методів дослідження, але й про спільність науково-дослідних програм. З точки зору концепції Великої історії, яка постає сучасним вираженням ідей універсального (глобального) еволюціонізму, виявляються спільні паттерни еволюції, від Великого вибуху до мереж надрозуму, (соціальних, комунікативних мереж, електронного управління, кіберфізичних систем). До таких паттернів відносяться: циклічність еволюції, проходження через критичні точки (точки сингулярності), просторова і часова нерівномірність еволюції, її нелінійність, інноваційні зрушення, креативна випадковість, канали еволюційного процесу тощо. Ще одним з варіантів міждисциплінарного синтезу знання є evo-eco-devo-перспектива. Основою цього синтезу є поєднання теорії еволюції біологічних видів з теорією розвитку окремих живих організмів, тобто, філогенезу і онтогенезу. Філогенез традиційно осмислювався в концептуальних рамках еволюції evolution (evo), а онтогенез – у концептуальних рамках розвитку, development (devo). Їх інтеграція і породила evo-devo-перспективу, яку також називають еволюційною біологією розвитку. Включення у цю теорію екологічного аспекту, який розуміється нині і в значно ширшому, міждисциплінарному сенсі, привело до виникнення evo-eco-devo-перспективи, а приєднання когнітивного аспекту і аспекту теорії складності надало цій науково-дослідницькій стратегії справжньої міждисциплінарності. Подібні інтегруючі теоретичні межі дозволяють вивчати такі механізми, як пластичність розвитку, епігенетична спадковість, генетична асиміляція, побудова екологічних ніш і симбіоз форм життя тощо.

Але, незважаючи на такі достатньо вагомі онтологічні, гносеологічні і методологічні аргументи прихильників конвергенції природничого і соціогуманітарного знання їх супротивники ще й досі наполягають на тому, що навіть при універсальності загальнонаукових методологічних характеристик (доказовість, раціональність, логічна несуперечність тощо) природничо-наукового і соціально-гуманітарного знання іноприродність останнього, є укоріненою в глибинній онтологічній розбіжності природної і соціальної реальності. Ця розбіжність є настільки істотною, вважають вони, що не може бути зведена до обмовок про пресловуту «гуманітарну специфіку», яку мовляв варто приймати до уваги при підрахунку наукометричних показників, оскільки, в силу принципової онтологічної розбіжності двох світів, предметна і методологічна напруга між соціогуманітарними і природничими науками є значно потужнішою, а розбіжність – принциповішою ніж дисциплінарні розбіжності між окремими науками соціально-гуманітарного і природничо-наукового профілів. У чому вбачається ця розбіжність?

На їх думку ця розбіжність (дивергенція) закладена ще в новочасову картину природи, яка в процесі міфореелігійного «розчаклування світу»,

ставши культурно-світоглядною передумовою класичного природознавства, втратила сакральну-сміслову ауру античності і Середньовіччя. Картина світу, створена Галілеєм-Ньютоном, позбавила природу іманентного смислу і постала системою об'єктів, що управляються природними законами. Галілеєва математизація природи призвела до того, що її явища і події втратили колишній сакральний смисл завдяки тому, що остання «ідеалізується під приводом математики». [14, с.46] Відтоді починає домінувати думка про те, що «значимість не притаманна природі як такій, вона є результатом вибіркової і інтерпретуючої діяльності людини, яка займається науковими спостереженнями. Факти, дані і події, з якими мають справи природознавці є саме фактами, даними і подіями у полі їх наукового спостереження, але це поле нічого не «значить» для молекул, що в ньому знаходяться». [14, с. 9]

На відміну від об'єктів природи, вважають вони, артефакти культури і соціальності визначально навантажені людськими смислами буття і пізнання. Соціальний світ з його формами соціальної організації, артефактами культури, релігійними, філософськими і науковими системами, формують своєрідний світ, відмінний від природного, - світ, що світиться смислом. Смисл є атрибутом лише артефактів культури і соціальності, що конструюються смислотворним зусиллям людської волі і розуму.

На їх переконання, філософські уявлення про фундаментальну специфіку методології дослідження культури і соціальності порівняно з методологічними установками вивчення природи, закладені новочасовою філософією і наукою, пізніше, глибоко вкоренилися у європейську філософську традицію ХІХ – ХХ століть. Баденська школа неокантіанства чітко артикулювала розбіжність «наук про природу» і «наук про культуру» як за предметом (всезагальне – одиничне), так і за методом (номотетичний – ідеографічний). Подібні методологічні розбіжності, за Г.Ріккертом є настільки істотними, що прикладання того чи іншого методу до об'єкта вивчення перетворює його у предмет або наук про природу, або наук про культуру.

М.Вебер теж припускав, що соціокультурні типізації, тобто, емпірично сформовані смислові конфігурації, є не чим іншим як науковою раціоналізацією глибинних відкладень соціокультурного досвіду. Зокрема, описаний ним історичний ідеальний тип носія «духу капіталізму» є підсиленням і доорганізацією емпірично даного за допомогою раціонально організованої фантазії. Сам по собі логічний ідеальний тип є чисто теоретичним конструктом створеним «у пробірці» теоретичної техніки для моделювання узагальнених характеристик соціокультурних процесів. Але й він, за М.Вебером, потребує статистичного підтвердження того, що події завжди чи часто відбуваються так, як передбачено на основі логічного

ідеального типу. В подальшому, абсолютизація специфічних розбіжностей природничих і соціально-гуманітарних наук досягає граничної методологічної напруги в інтуїціоністській герменевтиці В.Дільтея. Укоренившись в описовій психології, вона декларує фундаментальну протилежність «наук про природу» як пояснюючих, «наукам про дух» як розуміючих.

Відлуння предметного і методологічного розрізнення/дивергенції соціально-гуманітарних і природничих наук чутні і в творчості Е.Гуссерля який вважав, що суспільні науки стали лептою загальної «кризи європейських наук». Його послідовники сформулювали філософські ідеї стосовно модусів існування та способів презентації в людському досвіді соціально-культурних предметностей у їх специфічних відмінностях від світу природних об'єктів. Так Р.Інгарден наділяє соціокультурні об'єкти особливим типом інтенціональності. За Р.Інгарденом, інтенціональний пласт ідеальної предметності культури презентує у світі «людське, надто людське», що не зводиться до природного. Ці предметності, на відміну від природних об'єктів, здатних до незалежного від людини існування, є принципово несамостійними («недовизначеними»). Поняття «не автономності буття» об'єктів культури охоплює їх залежність не лише від творця, але й від інтерпретуючого розуму: їм притаманний смисловий «простір невизначеності», що потребує «доконститування», факту зустрічі двох свідомостей, сполученню їх когнітивних горизонтів, тощо.

Таким чином, підсумовують адепти дивергенції соціогуманітарного і природничо-наукового знання, сучасна соціокультурна феноменологія покладає когнітивну межу універсалістським претензіям природознавчої методології як когнітивним патернам наукового мислення, їх релевантності у всіх царинах наукового знання. Оскільки складність смислопороджуючої інтенції креативного розуму не є тотожною структурній складності світу природних об'єктів. Нехтування конститутивністю смислового виміру у соціально-гуманітарному знанні, інтенціональним пластом ідеальної предметності культури, веде до спотворюючого опредметнення (уречевлення) соціального світу і теоретичної дегуманізації людини. Тому, стверджують останні, говорити про конвергенцію природничо-наукового і соціально-гуманітарного знання є недоречним і згубним для самої науки.

Тож постають запитання, яка з позицій є більш обґрунтованою і переконливішою? Чи можна ці позиції якось раціонально поєднати, чи бодай звести до якогось спільного знаменника? І якщо так, то які підстави для цього існують і чи існують взагалі?

Ну що ж спробуємо віднайти відповіді на ці та подібні запитання.

По-перше, прихильники дивергенції, посилаючись на «модель світу, створену Галілеєм-Ньютоном», чомусь (свідомо чи несвідомо) обминають іншу «модель» того самого «світу», запропоновану тогочасним

нідерландським філософом Бенедиктом Спінозою. Останній, критикуючи Р.Декарта за його онтологічний дуалізм, не менш переконливо показав, що існує не два різних і з самого початку протилежних предмети дослідження – природа і дух, тіло і мислення, - а один-єдиний предмет, мисляча природа, мисляче тіло живої, реальної людини (чи іншої, аналогічної їй істоті), яке може розглядатися, і доволі часто розглядається, під двома різними і навіть протилежними кутами зору. Мислить не особлива душа, що вселяється богом в людське тіло як у тимчасове помешкання (в простір «шишкоподібної залози» мозку, як вважав Р.Декарт), а тіло людини. Мислення, - така сама властивість, такий самий спосіб існування тіла, як і його протяжність, тобто як його просторова конфігурація і розташування серед інших тіл.[13, с.366]

Підхід Б.Спінози означає, що в людині, як і в будь-якій іншій можливій мислячій істоті, мислить та сама природа, яка в інших випадках (в інших модусах) тільки «простягається» у вигляді «не мислячого тіла», що мислення за своєю суттю є не відокремлюваним від природи і протиставленим їй у вигляді особливого, безтілесного духу, воно є її власною досконалістю, тобто сама природу наповнена «іманентними смислами» не менше ніж людина і завдання людини полягає в тому щоб розкривати ці смисли і на їх основі творити нові смисли.

«Саме Спінозі, вслід за Галілеєм і Ньютоном, вдалося віднайти та розвинути "загальні ідеї та методи мислення" і озброїти ними природознавство майбутнього, яке три століття по тому визнало його значущість устами А. Ейнштейна, який зазначав, що хотів би мати арбітром у своєму спорі з Нільсом Бором, з приводу принципових проблем квантової механіки саме "старика Спінозу", а не Р. Карнапа чи Б. Рассела, які скептично ставилися до філософії Спінози як точки зору, "яку ні наука, ні філософія в наш час прийняти не можуть".[12, с. 597] Розуміння Спінозою мислення як дії тієї самої природи, якій належить і протяжність, до якого впевнено і свідомо підійшла сучасна наука, не дивлячись на спроби ігнорування цієї точки зору є принциповою для філософії і науки»[5, с. 30].

Тож, виявляється, що фундаментальні відкриття новочасової філософії і науки наповнені й іншими смислами і можуть мати інші інтерпретації. Як стверджує О.М.Кравченко: «Епоха Нового часу розвинула ідею «образу цілого», присутнього у кожному чуттєвому образі, та ідею розуміння як форми відтворення і усвідомлення цього цілісного «образу» в окремій частині. Тим самим були закладені підвалини розуміння макросвіту як когнітивно установчої системи людина-природа».[6, с. 118] І далі продовжує: «Суттєвим моментом герменевтичної організації макросвіту у Новий час став винахід понять-кентаврів типу «матеріальна точка», «матеріальна сфера», в яких поняття ідеальне й матеріальне герменевтично втиснуті одне в одне (їх не можна

роз'єднати, не зруйнувавши пізнавальний процес). На цій основі Галілей обґрунтував правомірність сходження до граничних ідеалізацій та обернений перехід від ідеалізацій до реального світу. Відтоді перетворення реального в ідеальне та обернена реалізація ідеалізацій (наближення їх до чуттєво-реального) використовується у схемах розщеплення причин явищ і стає теоретичною основою експериментальної технології фізики, яка дає змогу виявляти іманентні визначення та операціональний сенс фізичних понять, контрольовано поглиблювати розуміння фізичних процесів».[6, с.119] Методологічною суттю герменевтичної революції Нового часу є вкорінення думки про те, зазначає Біблер В.С., що «предмет «як він є» бути предметом науки саме й не може, оскільки в даному випадку зникають – на межі - причини»[1, с. 476], а разом з ними зникає й наука. Цю ідею розвивають і сучасні фізики, які допускають, що розуміння Всесвіту принципово пов'язане з певним герменевтичним надобразом, який «вбирає у себе все суще, включаючи свідомість як свої власні ступені свободи».[9, с. 248] А це, у свою чергу, означає, що створення єдиного опису фізичних взаємодій передбачає включення в нього внутрішнього світу людини.

Ці і подібні ідеї знаходять своє втілення і в такій сучасній науці як «Екологія». У цій науці першорядними постають такі соціальні питання, сучасні виклики і обмеження, розв'язання яких, з необхідністю вимагають підключення нового типу знання, спроможного подолати специфіку таких різнорідних, на перший погляд, наук, як природничі і суспільні – соціогуманітарного. Можливість такого подолання зумовлюється, насамперед, наявністю конкретної зони співіснування природи і суспільства – біосфери. Новою галуззю екологічного знання, предметом якого є вивчення закономірностей впливу суспільства на біосферу і тих змін в ній, які впливають на суспільство в цілому і кожну людину зокрема стала «Соціальна екологія», концептуальний зміст якої охоплюється такими розділами знання як екологія людини, соціологічна екологія, глобальна екологія тощо.

Постійне ускладнення об'єкта дослідження «Екології» зумовлює неодмінне розширення кола різнопрофільних фахівців для розв'язання її проблем, а виключна актуальність цих проблем визначає лідерство даної науки серед інших наук. Як засвідчує Е.Піанка: «Поєднання цієї надзвичайної складності з багатограним фізичним оточенням перетворює екологію у всеохоплюючу науку. Немає іншої такої дисципліни, яка б шукала пояснень для настільки різноманітних явищ і на такій великій кількості різноманітних рівнів. Внаслідок цього екологія увібрала в себе деякі аспекти багатьох наук, наприклад, фізики, хімії, математики, оперування обчислювальною технікою, географії, кліматології, геології, океанографії, економіки, соціології, психології і антропології». [11]

По-друге, посилення на Баденську школу неокантіанства, яка на думку adeptів дивергенції, чітко артикулювала розбіжність «наук про природу» і «наук про культуру» як за предметом (всезагальне – одиничне), так і за методом (номотетичний – ідеографічний) і «вказала» на «настільки істотні» методологічні розбіжності, що прикладання того чи іншого методу до об'єкта вивчення перетворює його у предмет або наук про природу, або наук про культуру, не зовсім відповідають реаліям, які відбуваються в сьогочасній науці. Свідченням цього є поява та бурхливий розвиток такої нової галузі знання як технонаука. В силу своєї фундаментальної міждисциплінарності, соціально-технологічний дискурс сучасної технонауки, об'єднує в собі як теоретичні дослідження, так і соціогуманітарні технології. Це «взаємоналаштування» людей і речей, за термінологією Бруно Латура [8], характеризує новий тип відношень у сфері сучасної науки і відображається в інформаційних, когнітивних і біотехнологіях. У сучасних концепціях технонауки здійснюється синтез «знання що», «знання як» і «знання навіщо (для чого)», а в класичну тріаду завдань науки «опис – пояснення – розуміння» вбудовується проектування і прогнозування[10]. Більшість концепцій технонауки фіксуючи поворот науки до практики, визнають невіддільність знання від матеріальних умов його виробництва, звертають увагу на гетерогенність сучасного технічного знання. В епоху розвитку НБІКС-технологій і ускладнення поля науки втрачає сенс жорстке розмежування між гуманітарними та природничими, точними та неточними науками й водночас, навпаки – на теоретичному, методологічному, технологічному рівнях відбувається їх інтеграція.

Мультиміждисциплінарність, ставши відмітною ознакою сучасної технонауки, знаходить своє віддзеркалення і в такій новій науково-технічній дисципліні, яка поєднує в собі як міждисциплінарну, так і дисциплінарну царини – нанотехнології. Епістемологічними підґрунтями останніх є, з одного боку – принцип єдності світу у наномасштабі, який розуміється як потенційна можливість конструювання макрооб'єктів з заданими властивостями із наноструктур, а з іншого – активістський підхід, що спрямований на вдосконалення природних об'єктів аж до людини її фізіологічних і ментальних станів. Однією з особливостей сучасних біотехнологій є епістемологічна установка на розуміння життя як тексту і життя як трансформації, а їх гуманістична складова спрямована на «покращення людини». Як стверджує Куран'ї, «у ХХІ столітті цілі покращення виходять далеко за межі всього того, що було в минулому. Вони спрямовані на тотальне перепроєктування людини, її тіла і розуму, щоб подолати всі притаманні їй обмеження. У цей план включено все те, що ми вважаємо у собі головним: наші когнітивні здібності і таланти, емоції, будова і межі наших тіл, наші взаємини один з одним і зі світом довкола нас, самі наші особистості»[7, 983]. Конвергентні процеси, що відбуваються в сфері НБІКС-технологій, які на думку Ж.Оттуа, є як

«природним середовищем, так і рушієм розвитку» [3, с.61] безпосередньо впливають на формування проблемного поля як суспільствознавства так і природознавства.

Тож самоочевидним постає той факт, що аргументи прихильників дивергенції (роздільності, несумісності) природничо-наукового і соціально-гуманітарного знання є дещо застарілими (консервативними) й, до того ж, недостатньо переконливими. А сама, історично довготривала суперечка, щодо єдності (конвергенції) чи розбіжності (дивергенції) природничо-наукового і соціогуманітарного знання, як показує сьогоднішня, призвела в кінцевому результаті з одного боку до повної «дегуманізації природи», а з іншого – до «денатуралізації людини». Досвід розвитку науки (не лише природознавчої але й соціогуманітарної), і особливо її сучасні досягнення, а також історична суспільна практика людства беззаперечно вказують на те, що настав час виправлення раніш допущених людиною (зокрема науковцями й філософами) помилок, пов'язаних з довготривалим штучним розривом (роз'єднанням), протиставленням людини й природи (середовища її безпосереднього існування), суспільного й природного буття і нарешті повернути природі те, що було вилучено з неї – людину, а людині водночас повернути її природність. Повернувши сучасну людину туди звідки вона вийшла і де фактично впродовж всієї історії свого існування та розвитку знаходилась, ми тим самим «гуманізуємо природу» і у той же час вернемо людині втрачену нею її природність, тобто «натуралізуємо людину». Це мабуть і є головним завданням і «наук про природу» і «наук про людину». І це має стати основним об'єднувчим підґрунтям творення єдиної наукової системи - природо-соціо-людиназнавства. Саме в цьому, на наш погляд, і полягає історична та суспільна місія науки: дати достовірну, цілісну картину природи (Всесвіту) як нерозривної єдності сенсів ГУМАННОЇ НАТУРИ (ПРИРОДИ) і НАТУРАЛЬНОЇ ЛЮДИНИ (ЛЮДСТВА).

Література:

1. Біблер В.С. Галілей і логіка мислення нового часу //Механіка і цивілізація XVII-XIX ст.. – М., 1979.
2. Вілсон Е. Походження творчості. Провокаційне дослідження, чому людина прагне до створення прекрасного. – М.: Бомбора, 2019., 256 с.
3. Hottois, 1984 – Hottois G. Le signe et la technique. La philosophie l'épreuve de la technique. P.: Aubier, 1984.
4. Jamison, 2012 – Jamison A. Turning Engineering Green: Sustainable Development and Engineering Education//Engineering, Development and Philosophy/Ed. by S.H.Christensen, C.Mitcham, B.Li, Y.An.Dordrecht: Springer, 2012. P. 7-22.
5. Ільєнков Е.В. Діалектична логіка. Нариси історії і теорії.– М.,1974. 271 с.

6. Кравченко О.М. Внесок фізики і космофізики у розвиток наукової герменевтики //Практична філософія. Науковий журнал. К.: 2000. № 1, С.113-129.
7. Kourany, 2014 – Kourany J. Human Enhancement: Making the Debate More Productive// Erkenntnis. 2014. Vol. 79, № 5.
8. Latour, 1987 – Latour B. Science in Actin. How to Follow Scientists and Engineers Through Society N.Y.: Harvard University Press, 1987. 288 pp.
9. Лінде А.Д. Фізика елементарних частинок і інфляційна космологія. – М., 1990.
10. O'Malley, 2009 - O'Malley M.A. Making Knowledge in Synthetic Biology: Design Meets Kludge// Biological Theory. 2009. №.4.P. 378-389.
11. Піанка Е. Еволюційна екологія М.: Мир, 1981. – 400с.
12. Б. Рассел. Історія західної філософії, М.: 1959.
13. Б.Спіноза. Вб. тв., т. 1. М., 1957.
14. Шюц А. Вибране. Світ, що світиться смислом. М.: РОССПЕН, 2004. 1056 с.

Лациба В. П.,
к.істор.н., доцент,
доцент ЗВО кафедри філософії та суспільних наук
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

УКРАЇНСЬКИЙ ГАРТЛЕНД: ЧОМУ УКРАЇНА ВАЖЛИВА ДЛЯ СВІТУ

Хто контролює Східну Європу, той керує Гартлендом
Хто контролює Гартленд, той керує світом
Гелфорд Джон Маккіндер

Україна, яка розташована у центрі Європи, вже за географічними ознаками заслуговує на увагу світової спільноти. Проте тривалий час вона перебувала у геополітичних сутінках через втрату своєї державності, постійні територіальні шматування та насильницькі міграції населення. Ситуація почала змінюватись в ході Першої світової війни, коли «українське питання» постало як питання геополітики. Руйнування європейських імперій давало історичний шанс українцям та іншим постколоніальним народам. Кожен із них намагався його зреалізувати у той спосіб і в тих формах, наскільки був спроможний.

Ідеї Гартленда початку ХХ ст. Челлена, Маккіндера знайшли свій розвиток і продовження у сучасних концепціях. На межі ХХ-ХХІ ст.